

ТРЕТА НАЦИОНАЛНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ПОЛИТИЧЕСКА ИКОНОМИЯ

Първата национална конференция по политическа икономия е проведена през 2007 г. в Икономическия университет-Варна, а втората – през 2013 г. в УНСС-София.¹ Третата конференция (29-30 септември 2016 г.) се състоя в Русенския университет „Ангел Кънчев“ и беше организирана от катедра „Икономика“ на Факултета по бизнес и мениджмънт² на тема „Политическата икономия в България в началото на XXI век“ с акцент върху търсенето на пътя за развитие на политическата икономия в страната сега и в перспектива. Работата протече в пленарна сесия и две секционни заседания, в които участваха учени от седем български висши учебни заведения (в т.ч. от трите икономически университета) и от БАН.

Пленарна сесия

В пленарния си доклад „Политическата икономия в България в началото на XXI век: състояние и перспективи (в търсене на пътя)“ проф. д-р ик. н. Васил Тодоров поставя три групи въпроси: състояние и идентификация, изборът на пътя и практически условия за развитието на политическата икономия у нас.

Във връзка с първата група въпроси - *състояние и идентификация*, авторът посочва, че за 10 години са проведени три национални конференции (2007, 2013 и 2016 г.), а през периода след 2000 г. има над 100 български публикации, в които се обсъждат въпроси от областта на политическата икономия. Налице е обаче и силно разсейване и разминаване на вижданията, становищата и представите по основни въпроси, вкл. и може би най-много по тези за идентификацията, предмета и методологията на политическата икономия. Терминът „политическа икономия“ се е превърнал в омоним с много значения, някои от които са несъвместими помежду си или дори са диаметрално противоположни. В доклада се поддържа тезата за политическата икономия като обща (базисна, фундаментална) теория, намираща се извън неокласическия икономикс и даваща друг поглед към икономиката, различен от неокласическия.

По отношение на *избора на пътя* проф. Тодоров насочва вниманието към направлението в политическата икономия, известно като „класическа традиция“. То е критично настроено към доминиращия в днешно време икономикс и разглежда съвременната политическа икономия и нейното развитие като

---

¹ Докладите от двете конференции са публикувани съответно в сборниците „Политическата икономия: минало или бъдеще на икономическата теория (ИУ Варна:Наука и икономика, 2007) и „Политическа икономия и икономическа теория“ (С.: ИК УНСС, 2014)

² Материалите ще бъдат издадени в сборник доклади „Национална научна конференция по политическа икономия (Русе, 2016, под печат).

продължение на класическата традиция в икономическата теория, отчитайки промените в съвременния свят – промени в икономическите и неикономическите реалности и в научните икономически и неикономически знания. Водеща линия в класическата традиция е предметът, т.е. какво наблюдава, изследва и обяснява теорията. Съвременната политическа икономия като продължение на класическата традиция е икономическа теория от нивото на общата (базисната, фундаменталната) теория, паралелна е на икономикса и е извън него. В доклада са дадени очертаванията и кратко общо описание на обекта, предмета и методологията на така разбираната съвременна политическа икономия.

Относно практическите условия за развитие на съвременна политическа икономия в България авторът изтъква, че има обстоятелства, затрудняващи работата в областта на политическата икономия у нас. Той подчертава нуждата от изграждането на институционална база (академична институция – катедра, секция в катедра, изследователски център), която да поеме водещи функции в развитието на съвременната политическа икономия в страната. Проф. Тодоров обосновава виждането за три минимално необходими условия за развитието на политическата икономия в България: подходящ избор на пътя (за такъв е предложена „класическата традиция“); наличието на институционална база (водеща академична институция); подходящ професионален състав във водещата институция. Ако тези условия са налице, може да се потърси и да се постигне консолидиране на академичния потенциал в областта на политическата икономия, разпръснат в различни университети, факултети и научни организации в отделни части на страната, и да се постигнат осезаеми резултати – както научноизследователски, така и по въвеждането на „другия теоретичен поглед“ във висшето икономическо образование в България.

Във втория пленарен доклад „За политическата икономия в катедра „Политическа икономия“ на УНСС“ проф. д-р *Светла Тошкова* описва опита и постигнатото от катедрата за шестте ѝ години съществуване като самостоятелно звено. Работата в катедрата се основава на следните принципи: плурализъм в мненията и интердисциплинарен характер на съвременните политикоикономически изследвания; представяне и изучаване на различни парадигми и методологически системи на съвременната политическа икономия; търсене на общото, системното и повтарящото се в различните школи и направления; ползване на опита на водещите изследователски и образователни центрове по политическа икономия в развитите страни; постепенно изграждане на предметната и методологическата определеност на политическата икономия като съвременна наука в системата на обществено-икономическото знание без претенции за всеобхватност и единство. Принципите, от които се ръководи катедрата, са резултат от анализ на историческото развитие на политическата икономия и преосмисляне и оценка на съвременните представи за нея.

Проф. Тошкова стига до извода, че различните тълкувания и класификации дават възможност да се формулират няколко най-обща представи за

политическата икономия. От една страна, тя се разглежда в рамките на икономикса като раздел, изследващ политиката и институциите. От друга страна, тя е интердисциплинарно изследване на границата между икономика, политика, право и философия. От трета страна, това е фундаменталната класическа теория, развивана на основата на класическата традиция. Тези три линии трябва да се разглеждат в единство, като заедно те могат да послужат за отправна възможност на работата по развитието на съвременното схващане за политическата икономия и взаимодействието ѝ с другите науки от спектъра на общественно-икономическото знание. Политическата икономия като теория има за обект икономиката, разглеждана като вградена и функционираща в по-голямата общественно-политическа, институционална и историко-ценностна система. А като методология тя обхваща целия спектър от интердисциплинарни подходи и изследвания в съвременната икономическа теория в граничните области на икономика, политика, социология, политология, философия и етика.

Допълнение на пленарните доклади бяха докладите на проф. д-р Зоя Младенова и проф. д-р Дянко Минчев.

Проф. Младенова представи „Персоналното „пътешествие“ към политическата икономия в България в началото на XXI век“. Тя описва това пътешествие като избор между два пътя за възраждане на интереса към политическата икономия у нас през последните 10 години. Първият е пътят на изследователите и икономистите, чието обучение е преминало през годините преди 1989 г. За тях възраждането на интереса към политическата икономия в началото на XXI век е възможност по-свободно да изразят своите теоретични и методологически виждания. Те подкрепят идеята за такова възраждане, отъждествявайки с нея достойнствата на старата политическа икономия от класическата школа. Това е свързано с използването на интердисциплинарен характер на изследванията, акцент върху качествените, а не върху количествените методи на анализ и с прилагането на еволюционния (диалектически) подход. Разбирана по този начин от някои представители на по-зрялото поколение икономисти, на политическата икономия се гледа като на (по-добрата) алтернатива на неокласическия икономикс. Вторият път има като изходна позиция целта да даде отговор на въпроса „какво разбира светът днес под „политическа икономия“. Усилията са насочени към изясняване на съвременното разбиране за политическа икономия и то се търси в рамките на световната икономическа наука (а не само в България). Предизвикателството пред този път е плурализмът във вижданията. Според едно от тях към политическата икономия се отнасят научни изследвания, които интегрират икономически и политически фактори. Тези изследвания не се разглеждат като алтернатива на неокласическия подход, а като негово разширяване и обогатяване. Друго основно виждане асоциира политическата икономия с методологията на хетеродоксалните школи в най-широк смисъл и обикновено включва интердисциплинарния подход, еволюционния подход и т.н. Това разбиране я поставя извън икономикса, тя е негова теоретична алтернатива.

Проф. Минчев изнесе доклада „За обекта и предмета на съвременната политическа икономика“. Според него икономикът стеснява както обекта, така и предмета и изследователския подход. Политическата икономика има по-широк обект, предмет и подход. В контекста на разграничението между политическа икономика и икономикс по отношение на обекта и предмета е важно да се изяснят приликите и различията между стопанството и икономиката. Стопанството включва икономиката. То е система от производствени процеси, които в своята съвкупност формират възпроизводствения процес, чийто общ резултат е богатството, а то – съвкупност от продукти на системата от производствени процеси. Икономиката е развита форма на стопанството, която изисква разпределение на произведеното съобразно изобилието (оскъдността) и свободата на действие, наречена собственост, която всеки стопански субект обладава. Обща теория на стопанството трябва да е политическата икономика - обществено-хуманитарна наука, която се гради върху принципите на диалектичното тотално триединство: подхода на органичното цяло, методологическия плурализъм и общата теория на системите. Неин обект е стопанството, потопено в обществото и природата, а предмет – субектите, отношенията и институциите, които изграждат това стопанство, в тяхната системна взаимозависимост. Тя представлява система от най-общи понятия, категории и закони, които отразяват стопанството (и икономиката) като функционираща и развиваща се система.

В пленарната сесия се състоя дискусия по много въпроси. Сред тях бяха: какво е определението за политическа икономика и кой е нейният предмет; тя допълва ли икономикса, паралелна ли е на икономикса, или ще го замени; допълват ли се, или си противоречат методологическият индивидуализъм и методологическият холизъм; плурализмът във вижданията в политическата икономика предимство ли е, или е недостатък; доколко в развитието си политическата икономика у нас трябва да следва образци и противоречи ли това на отстояването на собствените разбирания; дали насоките на работа трябва да са свързани с изясняването на същността, предмета, методологията и обхвата на политическата икономика, или е по-уместно да се фокусират върху конкретни проблеми като ролята на знанието, проблемите на бедността и неравенството и др.

Секция „Проблеми на общата теория на икономиката и на преподаването ѝ“

В доклада си „Обща теория на икономиката – възможност и/или необходимост“ *гл. ас. д-р Ивайло Беев* застъпи становището, че обективно обусловеният процес на постоянно развитие на икономиката предполага и постоянно развитие на науката за нея. Когато проблемът е поставен по този начин, се вижда, че няма възможност за т.нар. крайна теория за икономиката. В „Пет въп-

роса за икономическата теория“ доц. д-р *Емил Трифонов* постави въпроси, чийто отговор може да помогне за по-доброто осмисляне на теорията: „Интересуват ли се хората от икономическата теория?“, „Защо икономическата теория има претенциите да обяснява живота на хората?“, „Рационалният избор на човека ли е предметът на икономическата наука?“, „Трябва ли икономическата теория да изучава икономическата дейност?“, „Може ли икономическата дейност да е предмет на икономическата наука?“.

Докладът на ас. д-р *Христо Проданов* е озаглавен „Технологически революции и промени в политикоикономическите парадигми“. В него се проследява връзката между пет етапа на технологичното развитие и пет парадигми на политическата икономия – преиндустриалният капитализъм и меркантилизъмът, първата индустриална революция и класическата политическа икономия, втората индустриална революция и кейнсианството, третата индустриална революция и неокласическият икономикс, четвъртата индустриална революция и необходимостта от нов вид дигитална политическа икономия.

В доклада си „Двадесет и седем години преход към пазарна икономика в Р България: идентифициране на модела за догонващо развитие“ проф. д-р *Стефан Стефанов* прави сравнителен анализ на три основни икономически модела за постигането на устойчиво догонващо развитие. Авторът посочва, че хармоничният управленски модел може да осигури възможност за догонващо развитие, крайно неолибералният микроцентриран управленски модел поражда условия за неустойчив растеж, а умерено неолибералният - за забавено догонващо развитие.

В „Политикоикономия на разпада на Европейския съюз“ проф. д.ф.н *Васил Проданов* анализира условията за разпадането на политико-икономическите системи. Той разглежда две групи фактори, които могат да доведат до такъв резултат - противоречията в глобалната геоикономическа и геополитическа система и увеличаващите се вътрешни противоречия на политико-икономическата система на ЕС. Докладът на ас. д-р *Маргарита Борисова*, озаглавен „Съвременният дебат в преподаването по политическа икономия и икономическият плурализъм: един особен френски случай“, проучва преподаването на дисциплината „политическа икономия“ в съвременна Франция. Подобно изследване за немскоезична Европа прави ас. *Елка Сярова* в доклада си „Политическата икономия в университетите в Германия, Австрия и Швейцария“, сравнявайки преподаването на дисциплината в тези страни с практиките в УНСС.

Проф. д-р *Пламен Чипев* представи доклада „Фирмата в теорията на транзакционните разходи“. Той изтъкна, че съществуването на фирмата създава сериозни теоретични затруднения в неокласическия модел. Преодоляването им изисква използването на теорията на транзакционните разходи, което поражда нови противоречия. Според проф. Чипев възможен изход от проблема дава еволюционната политическа икономия.

Секция „Проблеми на благосъстоянието, бедността, разпределението на доходите и богатството“

Тази секция беше открита от *доц. д-р Вера Пиримова* с доклад „Проблеми и тенденции на икономическия растеж и благосъстоянието в България“, в който авторът анализира връзката растеж-благосъстояние с основен акцент върху обвързаността между динамиката на БВП и на синтетичните показатели на благосъстоянието. В анализа се установява до каква степен у нас тези показатели са поразени от кризата и дали са синхронизирани или се разминават по време с показателите за растежа. Обобщава се, че кризисният спад на БВП се проектира със закъснение и има дестабилизиращи последици за динамиката на голяма част от изследваните показатели на благосъстоянието.

В доклада си „Разходи за социална защита и неравенство в България“ *доц. д-р Дафина Донева* разглежда преразпределителната функция на публичния сектор и ефектите на разходите за социална защита. В сравнение с ЕС в България цялостното въздействие на държавата чрез бюджета е по-малко - по отношение както на публичните разходи общо, така и на разходите за социална защита. За да се ограничи неравенството, са необходими допълнителни мерки, които пряко да въздействат върху най-бедните. *Доц. д-р Людмил Несторов* представи доклада „Подходно неравенство и бедност в България - проблеми и перспективи“. Неговото заключение е, че в краткосрочен период не може да се очаква ограничаване на доходното неравенство и бедността. В дългосрочен план напредък може да се търси чрез подобряване на качеството на образователната система и стимулирането на нарастването на заетостта чрез разкриване на работни места и развитие на малкия и средния бизнес. В доклада си „Инвестициите в здраве - ключов фактор за подобряване на благосъстоянието и намаляването на бедността“ *докторант Мирослав Петров* обърна внимание на разходите за медицинска помощ като инвестиционни разходи.

Гл. ас. д-р Александър Косулиев представи модел за изследване на връзката между капитала и работната сила. Заключениеето в доклада му „Регионално развитие и производствени фактори“, основаващо се на приложение на модела върху данни за период от 10 години, е, че средно за всеки човек, който напуска дадена област, дълготрайните материални инвестиции на един зает спадат с 0,87 лв. Проблемите на регионалното неравенство са предмет и на доклада на *гл. ас. д-р Станимира Николова* „Преодоляване на регионалните различия в България за нарастване на благосъстоянието“. Тезата на нейното изследване е, че регионалните различия между двата района в България (определени по NUTS I) се дължат до голяма степен на различия в научно-техническото развитие, което оказва негативно влияние върху благосъстоянието на цялата страна.

В доклада си „Възникване, структура и етос на креативната класа“ *гл. ас. д-р Румен Андреев* очерта тенденцията към формирането на нова класа в

съвременното общество, която е ангажирана в креативни дейности и се характеризира със специфична структура и етос. *Докторант Кристиан Вълчев* представи „Човешкият капитал като фактор за повишаване на благосъстоянието на нациите“. Неговото заключение е, че е необходима активна държавна политика, която да създаде подходящ климат за развитие на човешки капитал. В „Информационното неравенство в България“ *проф. д-р Йордан Василев* подхожда към неравенството от позицията, че благосъстоянието както на отделни хора, така и на цели държави зависи повече от достъпа им до информация, отколкото до материални блага. Въпреки че България постига напредък в тази насока, по-малките градове, селата и някои отдалечени райони изостават от общата тенденция. За решаването на проблема с информационното неравенство са изготвени стратегии от международни организации като ООН и Европейския съюз.

Секцията закри работата си с доклада на *гл. ас. д-р Даниела Илиева* „Икономика на знанието – концептуален модел за съвременно развитие, благосъстояние и просперитет“. В него авторът застъпва тезата, че неокласическото допускане за оскъдност на ресурсите се нуждае от преосмисляне, когато определящо условие за икономическото развитие, благосъстояние и напредък са неизчерпаемите и неосезаеми знание, информация, иновации и технологии.

И в двете секции по всеки доклад се проведеха обсъждания, характерен за които беше засиленият интерес най-вече към проблемите на неравенството.

Гл. ас. д-р Александър Косулиев